[ב]וְהוּא הַדִּין אִם יֵשׁ לוֹ שְׁתֵּיהֶם, * [ג]וְיֵשׁ לוֹ (ט) (א) שׁוּם אֹנֶס שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהָנִיחַ אֶלָּא אַחַת, מַנִּיחַ אוֹתָהּ שֶׁיִּכּוֹל: **ב** [ד]אִם אֵינוֹ מַנִּיחַ אֶלָּא שֶׁל רֹאשׁ לְבַד, מְבָרֵךְ עָלֶיהָ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין לְבַד. הַגָּהָה: (ב) [ה]וּלְדִידָן דְּנוֹהֲגִים לְבָרֵךְ בְּכָל יוֹם שְׁתֵּי בְּרָכוֹת, מְבָרֵךְ עַל שֶׁל רֹאשׁ לְבַד שְׁתֵּי בְּרָכוֹת, וְאִם מַנִּיחַ שֶׁל יָד לְבַד (ג) מְבָרֵךְ לְהָנִיחַ לְבַד (טור):

כז מְקוֹם הֲנָחָתָן וְאֹפֶן הֲנָחָתָן. וּבוֹ י״א סְעִיפִים:

א [א]מְקוֹם הֲנָחָתָן, שֶׁל יָד בִּזְרוֹעַ (ט) [א] (א) שְׂמאל, (ב) * בְּבָשָׂר הַתְּפוּחַ שֶׁבָּעָצֶם [ב]שֶׁבֵּין (ב) (ג) הַקּוּבָּד״וֹ וּבֵית הַשָּׁחִי, [ג]וְיָשָׁה הַתְּפִלָּה מְעַט לְצַד הַגּוּף בְּעִנְיָן שֶׁכְּשֶׁיִּלְכֹּף זְרוֹעוֹ לְמַטָּה יִהְיוּ כְּנֶגֶד לִבּוֹ, וְנִמְצָא מְקֻיָּם 'וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל לְבָבֶךָ' (דברים ו ו). הַגָּהָה: וְצָרִיךְ לְהָנִיחַ (ד) * בְּרֹאשׁ הָעֶצֶם הַסָּמוּךְ (ג) [ג] לַקּוּבָּד״וֹ,

א [א]מקום הניחתן של יד בזרוע (ט) [א] (א) שמאל, (ב) * [ב]שבין (ב) (ג) הקובד״ו ובית השחי, [ג]ויהא התפלה מעט לצד הגוף בענין שכשילכף זרועו למטה יהיו כנגד לבו, ונמצא מקיים 'והיו הדברים האלה על לבבך' (דברים ו ו). הגהה: וצריך להניח (ד) * בראש העצם הסמוך (ג) [ג] לקובד״ו,

א מנחות ל״ו (ע״ב) ל״ז (ע״א). **ב** סמ״ק (מצוה קנג). **ג** מנחות ל״ז (ע״ב).

ב שם מ״ד (ע״א) סְבָרָא בְּחָרָא דְּרַב חִסְדָּא. **ג** הָרא״ש (הלכות קטנות תפילין סי׳ טו). **ד** רַשׁ״י (מנחות לו. ד״ה סח) וְהָרִי״ף (הלכות קטנות תפילין ח.) וְהָרַמְבַּ״ם בְּפֶרֶק ד׳ מֵהִלְכוֹת תְּפִלִּין (ה״ד).

בְּאֵר הֵיטֵב

א (ט) **שׁוּם אֹנֶס.** כְּגוֹן שֶׁצָּרִיךְ לְצֵאת לַדֶּרֶךְ וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְעַכֵּב לְהָנִיחַ שֶׁל יָד מַנִּיחַ שֶׁל רֹאשׁ לְבַד, כֵּן כָּתַב הָרֹא״שׁ (הלכות קטנות תפילין סי׳ טו) וְעַיֵּן מֵגֵן אַבְרָהָם (סק״א):

א (ט) **שְׂמאל.** וְאִם הִנִּיחוֹ בִּימִינוֹ, אֲפִלּוּ בְּדֵיעֲבַד לֹא יָצָא. חוּט הַשָּׁנִי סִימָן כ״ח: (ב) הַקּוּבָּד״וֹ. בְּלִשּׁוֹן אַשְׁכְּנַז עַלְיִנְבּוּגִי״ן: (ג) לַקּוּבָּד״וֹ. וְיֵשׁ לְהָנִיחַ הַתְּפִלִּין עַל

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

א (א) **שׁוּם אֹנֶס.** כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַכָּה בְּרֹאשׁוֹ אוֹ בִּזְרוֹעוֹ אוֹ (ט) שֶׁהוּא צָרִיךְ לָצֵאת לַדֶּרֶךְ וְאֵין הַשַּׁיָּרָא מַמְתָּנָת עָלָיו עַד שֶׁיָּנִיחַ שְׁתֵּיהֶם, מַנִּיחַ אוֹתָהּ שֶׁיָּכוֹל. וְהֵי מַנֵּיהוּ עֲדִיפָא לְעִנְיַן הֲנָחָה, (ב) [א]יֵשׁ אוֹמְרִים דְּיוֹתֵר טוֹב שֶׁיָּנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ לְבַד דְּקְדֻשָּׁתוֹ חֲמוּרָה, (ג) וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁיָּנִיחַ לְעֵת עַתָּה הַשֶּׁל יָד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁנֶה הַסֵּדֶר שֶׁבַּתּוֹרָה. (ד) בְּמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים, כְּשֶׁיְּהֶיהָ יָכוֹל אַחַר כָּךְ לְהָנִיחַ בְּדֶרֶךְ הַתְּפִלָּה הַשְּׁנִיָּה, אֲבָל אִם אַחַר כָּךְ לֹא יוּכַל לְהָנִיחַ הַתְּפִלָּה הַשְּׁנִיָּה, יָנִיחַ הַשֶּׁל יָד וְהַשֶּׁל רֹאשׁ קֹדֶם הֲלִיכָתוֹ מִבֵּיתוֹ, דְּמִשּׁוּם אִחוּר דַּרְכּוֹ לֹא הִתִּירוּ לוֹ לְבַטֵּל מִמִּצְוַת תְּפִלִּין: **ב** (ב) [ב]וּלְדִידָן דְּנוֹהֲגִין וְכוּ'. כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ בְּסִימָן כ״ה בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה סָעִיף קָטָן ל״א עַיֵּן שָׁם: (ג) מְבָרֵךְ לְהָנִיחַ. עַיֵּן בְּפִרְי מְגַדִּים (א״א סק״א) שֶׁהֵבִיא עוֹד פּוֹסְקִים דְּסָבְרִי לְהוּ דְּאַף עַל שֶׁל יָד לְבַד נַמִּי מְבָרֵךְ שְׁתֵּי בְּרָכוֹת. וְלַהֲלָכָה הִסְכִּימוּ הָאַחֲרוֹנִים דְּאֵינוֹ מְבָרֵךְ עַל שֶׁל יָד אֶלָּא לְהָנִיחַ לְבַד, (ה) דִּבְלָאו הָכִי הַרְבֵּה רִאשׁוֹנִים סְבִירָא לְהוּ דְּאָפְלוּ עַל שְׁתֵּיהֶן נַמִּי אֵינוֹ מְבָרֵךְ אֶלָּא אַחַת. אִם (ו) הִנִּיחַ שְׁתֵּיהֶן וְלֹא בֵּרַךְ, דְּהַדִּין הוּא דְּיָכוֹל בְּכָל זְמַן שֶׁהַן עָלָיו עֲדַיִן, אִם הִקְדִּים בְּרָכַת שֶׁל רֹאשׁ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ שֶׁל יָד אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ, אֲבָל לְכַתְּחִלָּה אָפְלוּ הִנִּיחַ שֶׁל יָד וְלֹא בֵּרַךְ, יְבָרֵךְ עָלָיו קֹדֶם הֲנָחַת שֶׁל רֹאשׁ:

א (א) **שְׂמאל.** מִדִּכְתִיב (ט) (שמות יג טז) 'וְדָיְתָה' בְּהֵ״א, פְּרוּשׁ יָד כֵּהָה, דְּהַיְנוּ הַשְּׂמאל שֶׁהִיא תָּשָׁה וְכֵהָה. וְעוֹד דָּרְשׁוּ (מנחות לו.) מִדִּכְתִיב (דברים ו ח־ט) 'וּקְשַׁרְתָּם' 'וְכָתַבְתָּם' מַה כְּתִיבָה בִּימִין, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם, אַף קְשִׁירָה בִּימִין, וְכֵיוָן דִּקְשִׁירָה בִּימִין מִמֵּילָא הֲנָחָה בִּשְׂמאל. וְאִם הִנִּיחוֹ בִּימִין, אַף בְּדִיעֲבַד לֹא יָצָא [אַחֲרוֹנִים]: (ב) **בְּבָשָׂר הַתְּפוּחַ.** הַמָּקוֹם הַנִּקְרָא קְבֻרַת בִּלְשׁוֹן חֲז״ל, וְהוּא לְעִכּוּבָא דְּרִלְפִינְן לָזֶה בַּגְּמָרָא (שם) מִקְּרָא: (ג) **הַקּוּבָּד״וֹ.** הַנִּקְרָא עַלְיִנְבּוּגִי״ן: (ד) **בְּרֹאשׁ הָעֶצֶם.** אֵין רְצוֹנוֹ לוֹמַר רֹאשׁ הָעֶצֶם מַמָּשׁ, דְּהָתָם עֲדַיִן נָמוּךְ הַבָּשָׂר, וְעַד שֶׁיִּתְחִיל לִהְיוֹת גְּבוֹהַּ (ט) אֵין מָקוֹם תְּפִלִּין, דְּאֵין עַל זֶה שֵׁם קְבֻרָת, אֶלָּא רְצוֹנוֹ לוֹמַר בִּגְבַהּ הַבָּשָׂר שֶׁבָּעֶצֶם, וְלֹא בָּא הָרַמ״א בָּזֶה לְחַדֵּשׁ שׁוּם דָּבָר רַק בְּמַה שֶּׁסַּיִּם אֲבָל לֹא בַּחֲצִי הָעֶצֶם שֶׁמָּמוּךְ לַשָּׁחִי, וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר (ג) אַף שֶׁיֵּשׁ גַּם שָׁם עֲדַיִן מִקְצָת בָּשָׂר תָּפוּחַ. וְגַם דַּעַת הַמְחַבֵּר הוּא כֵּן דְּדַוְקָא מֵחֲצִי הָעֶצֶם וּלְמַטָּה כְּדִמּוּכָח בְּסָעִיף ז׳, וּמַה שֶּׁכָּתַב הַמְחַבֵּר מִתְּחִלָּה בְּבָשָׂר הַתְּפוּחַ שֶׁבָּעֶצֶם, עַל כָּרְחָךְ גַּם כֵּן דְּכַוָּנָתוֹ מֵחֲצִי הָעֶצֶם וּלְמַטָּה. וְהַגְּרַ״א בְּבֵאוּרוֹ הִסְכִּים לְדִינָא [ג]דְּכָל מָקוֹם הַקְּבֻרָת כָּשֵׁר לְהָנִיחַ בּוֹ תְּפִלִּין, וְכֵן מַשְׁמַע בְּפִרְישָׁה (אות ג). וְעַל כָּל פָּנִים (ד) לְמַטָּה מִמָּקוֹם הַקְּבֻרָת פָּסוּל לְכֻלֵּי עָלְמָא, עַל כֵּן נָכוֹן לְמְנוֹעַ מִלְּהָנִיחַ תְּפִלִּין גְּדוֹלִים, כִּי עַל פִּי הָרֹב מְצוּיִּי בְּתְפִלִּין גְּדוֹלִים שֶׁסּוֹף הַקְּצִיצָה מַגַּעַת לְמַטָּה מִמָּקוֹם הַקְּבֻרָת, אִם לֹא שֶׁיְּקַשְּׁרָם לְכַתְּחִלָּה בַּחֲצִי הָעֶצֶם הָעֶלְיוֹן, וְגַם זֶה לֹא נָכוֹן לְהָקֵל לְכַתְּחִלָּה בָּזֶה, אַחֲרֵי דְּדַעַת הַמְחַבֵּר וְרַמ״א לְהַחְמִיר בָּזֶה. אַךְ אִם אֵין לוֹ כִּי אִם תְּפִלִּין גְּדוֹלִים, טוֹב יוֹתֵר שֶׁיְּקַשְּׁרָם בַּחֲצִי הָעֶצֶם הָעֶלְיוֹן בְּמָקוֹם שֶׁנִּמְצָא

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

א [א] **שְׂמאל.** עַיֵּן בְּאֵר הֵיטֵב. וּבְבֵית יַעֲקֹב סִימָן קמ״ט בְּסוֹף, מְצַדֵּד לוֹמַר דְּיֵצֵא, וְלֹא מְחֻוַּר. וּמַה שֶּׁכָּתַב מִבַּעַל הֶעָטוּר (הלכות תפילין ח״ב נט ע״ב) שֶׁהֵבִיא הַבַּיִת יוֹסֵף בְּסִימָן תרנ״א (ד״ה ומ״ש אחרוג) אֵין רְאָיָה, דְּהָתָם בְּאֹשֶׁר קָאֵי. וְעַיֵּן לְקַמָּן סָעִיף קָטָן י״א עַיֵּן שָׁם: [ג] **לַקּוּבָּד״וֹ.** עַיֵּן בְּאֵר הֵיטֵב. וְעַיֵּן בְּמֶגֵן אַבְרָהָם סָעִיף קָטָן ב׳, וְכַוָּנַת דְּבָרָיו מְבֹאָר הֵיטֵב בְּיָד אֶפְרַיִם עַיֵּן שָׁם:

בְּאוּר הַלָּכָה

וְהוּא רוֹצֶה עַתָּה לִלְבֹּשׁ תְּנֵי שְׁלֹא לְבַשֵּׁל מִצְוַת תְּפִלִּין מֵעָלָיו, פָּשׁוּט דְּיָכוֹל לִלְבְּשָׁם תַּכְרִךְ וּלְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם, אַךְ לְעִנְיַן לִקְרוֹת בָּהֶם קְרִיאַת שְׁמַע נִרְאֶה דְּיֵשׁ לוֹ לְהַמְתִּין עַד שֶׁיָּבִיאוּ לוֹ הַשְּׁנִיָּה:

*** וְיֵשׁ לוֹ שׁוּם אֹנֶס. הַמְחַבֵּר אֵיירֵי לְעִנְיַן שֶׁיְּהֵא מַתָּר לְהָנִיחַ תְּפִלָּה אַחַת לְכַתְּחִלָּה, אֲבָל בְּדִיעֲבַד אֲפִלּוּ אִם הַזִּיד וְלֹא הִנִּיחַ רַק אַחַת, יָצָא יְדֵי אוֹתָהּ שֶׁהִנִּיחַ** [בַּיִת יוֹסֵף (ד״ה ואפילו)]:

א * בְּבָשָׂר הַתְּפוּחַ. וְצָרִיךְ לְזַהֵר שֶׁלֹּא יִהְיֶה קָצֵה הַתְּפִלִּין לְמַטָּה מִבָּשָׂר הַתְּפוּחַ, כְּמוֹ בְּשֶׁל רֹאשׁ שֶׁצָּרִיךְ לְזַהֵר שֶׁלֹּא יִהְיֶה קָצֵהוּ עַל הַמֵּצַח כְּדִלְקָמָן, דְּהָא לְקַמָּן בְּמִנְחוֹת ל״ז עַמּוּד ב׳ גְּזֵרָה שָׁוָה גִּבְהּ שָׁבִיד מִגִּבְהּ שָׁבְּרֹאשׁ עַיֵּן שָׁם:

*** בְּרֹאשׁ הָעֶצֶם.** עַיֵּן בְּמֶגֵן אַבְרָהָם (סק״ב) וְעַיֵּן בְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, וּמִשְּׁמַע לְכָאוֹרָה דְּבָשָׂר הַתְּפוּחַ נִתְפַּשֵּׁט בְּכָל הָעֶצֶם בְּשָׁוֶה, וְהָרַמ״א אֲסַר לְהָנִיחַ הַתְּפִלִּין כִּי אִם בַּחֲצִי בָּשָׂר הַתְּפוּחַ שֶׁלְּצַד הַקּוּבָּד״וֹ. וּבְאֱמֶת לְפִי זֶה מֵאד דְּהָאִיךְ סוֹבְרִים דְּאֵין מֶתַר לְהָנִיחַ כִּי אִם חֲצִי קִבְרַת, וַהֲלֹא בַּעֲרָכִין י״ט עַמּוּד ב׳ אֵיתָא בְּהַדְיָא דִּקְבֻרַת בִּלְהָ״ה אִיקְרֵי יָד וּלְעִנְיַן תְּפִלִּין אֲיֵירֵי שָׁם בְּגִמָּרָא, וְאֵין לוֹמַר דְּהַגְּהַת סַמ״ק (מצוה קנג) לֹא הָיָה לוֹ הַגִּירְסָא בְּגִמָּרָא קִבְרַת בִּלְהָ״ה דַּהֲלֹא כָּל הָרִאשׁוֹנִים הָעְתִּיקוּ לְשׁוֹן זֶה [עַיֵּן בְּתוֹסְפוֹת שַׁבָּת צ״ב עַמּוּד א׳ (ד״ה במרפקו) וּבְסֵפֶר יְרֵאִים לְרַבֵּנוּ אֶלְיעֶזֶר מִמֶּץ] וְכֵן מוּכָח גַּם כֵּן בְּמִנְחוֹת ל״ז עַמּוּד א׳ דְּכָל הַקְּבֻרַת כָּשֵׁר דְּקָאָמַר 'יָדְךָ' זֶה קִבְרַת 'בֵּין עֵינֶיךָ' (שמות יג ט) זֶה קָדְקֹד, הֵיכָא אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי מָקוֹם שֶׁמֹּחוֹ שֶׁל תִּינוֹק רוֹפֵס, וּמִדְּלָא מְבָאֵר גַּם כֵּן אֶת מָקוֹם הַמְיֻחָד שֶׁבְּקִבְרַת שְׁמַע מִנָּהּ דְּכָל הַקְּבֻרַת כָּשֵׁר, וְכֵן הָרִי״ף (מנחות ט.) וְהָרַמְבַּ״ם (פ״ד ה״ב) וְהָרֹא״שׁ (הלכות קטנות תפילין ט.) וְהַטּוּר וְרַבֵּנוּ יְרוּחָם (נ״ט ח״ח) לֹא הִזְכִּירוּ שׁוּם זָכָר שֶׁיְּחַלֵּק אֶת בָּשָׂר הַקְּבֻרַת לְחֲצָאִין וְאֵיךְ יִתְפֹּס הָרַמ״א דַּעַת הַסַּמ״ק. וְאֵין לוֹמַר דְּרַק לְהַחְמִיר חָשַׁשׁ לְדַעְתּוֹ, דַּהֲלֹא לְקַמָּן בְּסָעִיף ז׳ מַשְׁמַע דְּאִם נִתְפַּשֵּׁט הַמַּכָּה בְּכָל הַשָּׁטַח שֶׁמֵּחֲצִי עֶצֶם וּלְמַטָּה פָּטוּר הוּ מִתְּפִלִּין [וְעַיֵּן בְּמִרְדְּכִי (יג:) דַּעַת הָרַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל, וְנוֹכַל לוֹמַר דְּהָרַמ״א כְּוָתֵן לְאַפּוֹקֵי מִדַּעְתּוֹ, אַךְ דֵּינָא דְּהַשְׁלָחָן עָרוּךְ לְקַמָּן בְּסָעִיף ז׳ קָשֶׁה]. וַעֲזַרְנִי ה׳ שֶׁמָּצָאתִי בְּסֵפֶר הַתְּרוּמָה (שם) אַחַר דְּשָׁקַל וְטָרֵי שָׁם וּמַסְכִּים לְדַעַת רַבֵּנוּ חֲם דִּמְקוֹם הַתְּפִלִּין הוּא בָּעֶצֶם הָעֶלְיוֹן שֶׁהוּא בֵּין הַקּוּבָּד״וֹ וּבֵית הַשָּׁחִי כָּתַב וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: הִלְכָךְ בָּעֶצֶם הָעֶלְיוֹן יְנִיחַ תְּפִלִּין הוּא הַנִּקְרָא זְרוֹעַ וְהוּא יָד דְּאוֹרַיְיתָא, וְסָמוּךְ לְפֶרֶק שֶׁל הָאַצִּיל קָצָת [אַצִּיל הוּא קוּבָּד״וֹ] יַנִּיחַ כִּי שָׁם הִיא קִבְרַת, כָּשֵׁר הַמְכֻנָּס קְרוּי קִבְרַת כְּמוֹ קֵיבוּרָא דַּאֲהֵינִי קֵיבוּרָא דְּאִילֵּי, וְשָׁם הוּא כְּנֶגֶד הַלֵּב דִּכְתִיב (דברים יא יח) 'וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם' וְרַב חִיָּא מַנַּח לְהוּ כְּנֶגֶד לִיבָּא, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. הִנֵּה רוֹאֶה לְעַיִן דַּעַת סֵפֶר הַתְּרוּמָה דְּהִתְפַּשְּׁטוּת בְּשָׂר הַקִּבְרַת הוּא רַק סָמוּךְ לְקוּבָּד״וֹ, וְלֹא מְצִינוּ לְמִי מֵהָרִאשׁוֹנִים שֶׁיַּחֲלֹק עָלָיו בְּדָבָר זֶה הַתָּלוּי בְּסִבָּרָא לְבַד וּבְגִלּוּי מִלְּתָא. וּלְפִי זֶה פָּשׁוּט הוּא דְּסוֹבֵר הָרַמ״א וְהַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ לְקַמָּן בְּסָעִיף ז׳ דְּהַקִּבְרַת לֹא נִתְפַּשֵּׁט כִּי אִם עַל מָקוֹם שֶׁמֵּחֲצִי עֶצֶם וּלְמַטָּה, וְכֵן מַשְׁמַע בְּבֵ״ח (ד״ה ואשר יד) דְּקַלָּא זְרוֹעַ הָעֶלְיוֹנָה הוּא מִן הַקִּבְרַת וּלְמַעְלָה, אַךְ לִישָׁנָא דְּהַמֶּגֶן אַבְרָהָם (סק״ב) קָשֶׁה לְפִי זֶה, וְיֵשׁ לְיַשֵּׁב דִּרְצוֹנוֹ לוֹמַר אַף שֶׁנִּרְאֶה קָצָת שֶׁיֵּשׁ גַּם שָׁם בָּשָׂר תָּפוּחַ אַף עַל פִּי כֵן עִקַּר שֵׁם קִבְרַת אֵינוֹ כִּי אִם עַל מָקוֹם שֶׁמֵּחֲצִי עֶצֶם וּלְמַטָּה. וּבְבֵאוּר הַגְּרַ״א חוֹלֵק עַל פְּסַק הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ וְהָרַמ״א וְסוֹבֵר דְּאַף מֵחֲצִי עֶצֶם וּלְמַעְלָה כָּשֵׁר כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲדַיִן מִבְּשַׂר הַקִּבְרַת, וּבִפְשִׁיטוּת נוֹכַל לוֹמַר דְּהוּא סוֹבֵר גַּם כֵּן כְּסֵפֶר הַתְּרוּמָה הַנַּ״ל דְּהָעִקַּר מְקוֹם הַקִּבְרַת הוּא לְצַד הַקּוּבָּד״וֹ אַךְ דְּדַעְתּוֹ דְּהַקִּבְרַת נִמְשָׁךְ יוֹתֵר מֵחֲצִי הָעֶצֶם:

שַׁעַר הַצִּיּוּן

א (ט) הָרֹא״שׁ (הלכות קטנות תפילין סי׳ טו) הוֹבָא בְּמֶגֶן אַבְרָהָם (סק״א): (ב) יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב (סק״א): (ג) אַרְצוֹת הַחַיִּים (ארץ יהודה סק״א): (ד) מֵגֶן אַבְרָהָם (שם): **ב** (ה) אַרְצוֹת הַחַיִּים (המאיר לארץ סק״ח): (ו) פְּרִי מְגַדִּים (א״א סק״א):

א (ט) גְּמָרָא (מנחות לו.): (ב) בֵּית יוֹסֵף (ד״ה כתוב בסמ״ק) וּמֶגֶן אַבְרָהָם (סק״ב) וּפְרִי מְגַדִּים (א״א סק״ב) וְהַגְּרַ״א: (ג) מֶגֶן אַבְרָהָם (שם): (ד) וְכֵן הַסְכִּים הָאַרְצוֹת הַחַיִּים (המאיר לארץ סק״ד) עַיֵּן שָׁם:

לִיקוּטֵי דִּבְרֵי הָרַב: א] וכ״כ בשו״ע הרב (ס״ג) וטעמו משום שאין בהנחתו שהות כל כך. **ב]** ולדעת הרב בסידורו מברך רק 'על מצות' וכדעת השו״ע. **ג]** ובשו״ע הרב (ס״ב, וכן בסידורו) פסק כהרמ״א.

Mishna Brura Menukad © Copyright Oz Vehadar - עוז והדר
Sacred Text - If printed do not throw away, requires genizah

ד שם ל"ה (ע"ב) לפרוש המפרשים יוסף (ח. ד"ה קשר) והסכמת מהר"ן חביב. ה בית יוסף (ד"ה כתוב בתרומת הדשן). ו הרא"ש (הלכות תפילין סי' יח) מההיא דערכין ג' (ע"ב) וזבחים י"ט (ע"א).

אבל לא בחצי העצם שסמוך לשחי (סמ"ק (סי' קנג)). (גדם (ה) * שאין לו יד (ד) [ד] רק זרוע, * יניח (ו) * בלא ברכה) (תוספות פרק הקומץ (מנחות לז. ד"ה אין לו) כתבו דגדם חיב, ובאור זרוע (הלכות תפילין ס. ד"ה ולריך להיות) כתב דפטור): ב (ז) * דהמנהג הנכון (ח) שיהא היו"ד של קשר תפלה של יד לצד הלב, והתפלה (ט) עליו לצד חוץ. (י) * יש לזהר שלא תזוז (ה) [ה] יו"ד של הקשר (יא) מהתפלה: ג * ההמנהג הנכון לתקן שהמעברתא שבה הרצועה עוברת תהא מונחת לצד הכתף, (יב) והקציצה לצד היד: ד (יג) ולא יהא (יד) דבר (ו) [ו] חוצץ בין תפלין לבשרו, לא שנא

שערי תשובה

[ד] רק זרוע. עין באר היטב. ובחות יאיר שם כתב דאם נקטע הקצה פטור, אבל גדם מעקרא כל שנשאר לו בחלק העליון קרוב לכתף מקום להניח תפלין יש לומר דחיב להניח, דזה הנשאר הוי יד דידיה. ועין במגן אברהם (סק"ג) ושאר אחרונים ובפנים מאירות חלק ג' סימן י"א ובתפארת צבי סימן ב'. ומחורתא להניח בלא ברכה ויברך על של ראש שתים כמו שכתב השבות יעקב. וכתב בשאגת אריה סימן (ל"ד) [ל"ז] דמי שאין לו זרוע דפטור משל יד, מכל מקום חיב להניח של ראש, עין שם: ב [ה] יו"ד. עין באר היטב. וכתב בספר שלמי צבור (דיני תפילין אות יא) שבספר זר זהב הוכיח מהר"י צמח מדברי הרב זכרונו לברכה דצריך שלא תזוז היו"ד לעולם אפלו בהיותם מנחין בתוך הכיס ועל כן נוהגים רבים מיראי השם לקשר היוד עם חוט של גיד עם התפלה, ואין קושרין אותה עם הרצועה בשעת ההנחה עד כאן לשונו. ולדידי צריך עיון דעל ידי קשירה זו יהיה החוט של גיד סביב התתורא והוא חוצץ בין הזרוע לתפלין. ואפשר כיון דהחוט הקשור הוא בכלות התתורא במקום המעברתא לא אכפת לן שם בחציצה רק במקום התתורא שהפרשיות מנחים בפנים וצריך עיון. ולענין מה שכתב שאין קושרים עם הרצועה עין לקמן (ס"ק) [סעיף] ח': ד [ו] חוצץ. עין באר היטב

באר היטב

(ד) רק זרוע. מי שנקטעת ידו שמאלית, פטור מלהניח בימין, תשובת רמ"א סימן קנ"ב. ובתשובת שבות יעקב חלק א' סימן ג' חולק והעלה להלכה דיש להניח הגדם שאין לו יד רק זרוע או מי שנברא בידו אחת והוא הימנית, להניח על ימינו, ויברך שתים על של ראש ויצא לכלי עלמא, עין שם. ועין כנסת הגדולה (הגה"ט) ובתשובת חות יאיר סימן קס"ז ובמגן אברהם סעיף קטן ג' ובבית יעקב סימן קמ"ט: ב (ה) יו"ד. בזהר פרשת פנחס (ח"ג רלו:) מחמיר מאד בזה: ד (ו) חוצץ. בזבחים דף י"ט (ע"א) מבעיא אי כנה חיה ושערו הרי חציצה

באור הלכה

* שאין לו יד. עין במשנה ברורה (סק"ה), ודלא כהפרי מגדים (א"א סק"ג) שרצה לומר להאור זרוע דפטור בכל גוני, כי לא ראה להאור זרוע כי לא נדפס בימיו:

* יניח וכו'. רצונו לומר ב]יניח ביד שמאלו [כן משמע למעין באור זרוע גופא דלא נהירא ליה שם הפרוש של המפרשים דלאחרים קאי הרבוי על החיוב דימין, רק על השמאל קאי ואפלו הכי פסק שם כתנא קמא ופטור אפלו בנשאר לו הקברת דאיהו מפרש שם אין לו זרוע קאי על הקנה. ומה שכתב הרמ"א תוספות פרק הקומץ כתבו דחיב, רצונו לומר אפלו בנשאר לו רק הקברת, ולפי מה דמסיק התוספות (מנחות לז.) בדבור המתחיל קברת דזרוע נקרא ממקום הקובד"ו והלאה, ולהמגן אברהם (סק"ג) לא היה לו האור זרוע ולכך הקשה לו מאד דבריו]:

* בלא ברכה. ומהב"ח (ס"ב) ונחלת צבי (סק"א) ואליה רבה (סק"ב) והגר"א משמע דצריך לברך גם כן, אחרי דיש לו קברת, ודרך החיים (דין מקום הנחת תפילין ס"א) גם כן מסכים בעקר הדין לחיוב כמותם אך מכל מקום לענין ברכה מצדד להקל. ואפלו לא נשאר לו רק מחצי עצם שבין הקובד"ו ובית השחי ולמעלה, פשוט דיכול לסמך בזה על שיטת הגר"א דכל שיש עדין מקצת מן הקברת כשר לתפלין, ולא יברך, ויותר טוב שיברך שנים על השל ראש [היינו לפי מנהגנו כהרמ"א הנ"ל בסימן כ"ה (ס"ה), ולהבית יוסף שם, אחת] ויכון להוציא בזה גם השל יד, ואפלו בנשאר לו הקברת וכמו שהסכים בשערי תשובה (סק"ד):

ב * המנהג הנכון שיהא היו"ד של קשר וכו'. עין בבית יוסף (ד"ה גרסינן) בשם מהר"י בן חביב דמשמע מדבריו דרק עשית הקשר והיו"ד אשר בו צריך שיהיה דוקא למטה מהתפלה לצד הלב, אבל כניסת הרצועה תוך כפל הקשר תבוא למעלה מהתפלה והוא הנכון, עין שם. אבל בדרכי משה (אות א) משמע שיותר טוב כהמנהג שנוהגין שגם תחיבת הרצועה בתוך הקשר והכפל יהיה לימינו שהוא לצד הלב, וכן משמע בבעל הלכות גדולות (פכ"ה) שגם הקשירה גופא צריך שתהיה נגד הלב, וכן משמע לשון הרא"ש להמעין בו היטב בסוף אות י"ב במה שכתב ומרחיק הקשר מן מעברת וכו' [ועין שם במעדני יום טוב אות (כ') [ד'] שכתב ואולי הכי פרושו וכו' וכל זה דוחק עד כאן לשונו, ולעניות דעתי אין זה דוחק כלל וכן הוא האמת לפי מה שכתב הבעל הלכות גדולות] דמשמע שם דאין להרחיב הרבה את כפל קשר העניבה רק כדי שתהיה הרצועה עוברת בתוכה, והכל מטעם כדי שיהיה מקום הדוק הרצועה סמוך לתפלה ולא לצד מטה, וכל שכן שצריך לזהר שלא יתרחק הקשר של יו"ד גופא מהתפלה לצד מטה וכמו שכתב בסעיף ב', וזהו הכל נכלל במה שאמר הגמרא (מנחות לה:) דהקשר צריך להיות למעלה ולא למטה. והנה מלשון השלחן ערוך לכאורה משמע דסובר כמהר"י בן חביב מדכתב שיהא היו"ד של קשר וכו' משמע דבמקום שתוחב הרצועה בכפל איננו לצד הלב כי אם לצד חוץ, אבל יש לדחות דכונתו רק למעט שלא נעשה כשיטת בעל המאור המובא בבית יוסף שיהא התפלה של יד לצד הלב והקשר לצד חוץ אבל בזה רשות בידו לעשות כמה שירצה. ואף על פי שהעדפנו את המנהג של הדרכי משה מכל מקום הנוהג כמהר"י בן חביב אין למחות בידו כי יש לו על מי לסמך, גם על ידי מנהגו טוב שלא יזוז היו"ד לעולם מהבית מה שאין כן לפי מה שאנו נוהגין כהדרכי משה צריך בכל עת שמירה לזה, אולם באמת יש לזה עצה אחרת, ועין במה שכתבנו במשנה ברורה (סק"י):

* יש לזהר. עין בבאור הגר"א שצין על זה, כנ"ל, ורצונו לומר דדין זה יש לו גם כן מקור מהגמרא, דמוכח שאין להרחיק הקשר מהתפלין, וכמו שכתב בעצמו בדבריו הקודמים:

ג * המנהג הנכון לתקן וכו'. ובכל זה מי שהוא אטר ואין לו רק תפלין של אינו אטר או להפך, יוכל להפך ולהניח הקציצה לצד הכתף והמעברתא לצד היד כן

משנה ברורה

עדין בשר התפוח, ויצא בזה על כל פנים דעת הגר"א ושאר פוסקים, ממה שיהיו מנחים למטה ממקום הקברת ולא יצא בזה אליבא דכלי עלמא וגם הברכה יהיה לבטלה: (ה) שאין לו יד. רצונו לומר שנטל פסת יד שמאלו עם כל הקנה עד הקובד"ו שנקרא עלינבויגי"ן, אבל אם נשאר קצת מהקנה גם האור זרוע מודה להתוספות דחיב בתפלין ויברך גם כן, כן מצאתי באור זרוע (הלכות תפילין סי' תקעז) אשר זכינו מקרוב לאורו: (ו) בלא ברכה. עין בבאור הלכה (ד"ה בלא ברכה). ואם (ה) אין לו יד שמאל כלל, או אפלו (ו) קצה הזרוע שלמעלה ממקום הקברת נשאר ומקום הקברת אין לו כלל, פטור מלהניח השל יד אף בימין, (ז) א]ויש מחמירין בזה. וכל זה (ח) שנעשה גדם בשמאל דהוא מקום הנחת התפלין, אבל אם נעשה גדם בימין, אפלו נקטע לו כל היד חיב בתפלין, ויבקש לאחרים שיניחוהו עליו: ב (ז) המנהג הנכון. עין בבאור הגר"א שכתב דדינא דגמרא הוא לפרוש הגאונים: (ח) שיהא היו"ד וכו'. עין בבאור הלכה (ד"ה המנהג) שכתבנו שנכון לזהר שלא ירחיב הרבה את כפל קשר העניבה שהרצועה עוברת בה, כדי שתהיה גם מקום הדוק הרצועה סמוך להתפלין לצד הלב: (ט) עליו וכו'. אין רצונו לומר שתהיה התפלה מנחת על היו"ד, דודאי בעינן שתהא היו"ד אצל התפלה בשוה ולא מתחתיה, (ט) רק רצונו לומר דלפי שהוא מטה התפלין לצד הגוף כמו שכתב סעיף א' לכן נקרא יו"ד של צד הגוף למטה והתפלה עליו לצד מעלה: (י) יש לזהר. ובזהר פרשת פינחס (ח"ג רלו:) מחמיר מאד בענין זה. (י) ויש מחמירין דגם כשהן בתוך כיסן צריכין לזהר בזה שלא תזוז כלל היו"ד, ומטעם זה יש נוהגין לקשר היו"ד עם חוט של גיד עם התפלה, וראוי לבטל זה, דעל ידי הקשירה יהיה חוט של גיד סביב התתורא חוצץ בין הזרוע להתפלין. ובלבושי שרד (ס"ד) כתב דראוי לבטל גם כן המנהג שכורכין הרצועה במקום הקברת תחת התתורא, דהוי גם כן חציצה: (יא) מהתפלה. (יא) ויחתך בתתורא מלמעלה ויהדק היו"ד עם הבית: ג (יב) והקציצה וכו'. ואטר המניח תפלין ממי שאינו אטר או להפך, ואינו יכול להוציא הרצועה ולקבעה כדין, עין בבאור הלכה (ד"ה המנהג הנכון לתקן): ד (יג) לא יהא וכו'. דכתיב (יב) (שמות יג ט) 'על ידך' ובתפלין של ראש כתיב (שם) 'בין עיניך': (יד) דבר חוצץ. אפלו (יג) חציצה כל דהוא, ג]ונכון לזהר לכתחלה אפלו בכנה חיה

שער הציון

(ס) תשובת הרמ"א (סי' קכב): (ו) ב"ח (ס"ב) ואליה רבה (סק"ב) והגר"א ושארי אחרונים: (ז) עין בתשובת שבות יעקב (ח"א סי' ג) ובארצות החיים (לב הארץ ס"א), ועל כל פנים בלי ברכה: (ס) אחרונים, וכן משמע מרש"י מנחות ל"ז עמוד א' (ד"ה אין לו): ב (ע) יד אפרים (ד"ה והתפילה עליו): (י) עין בשערי תשובה (סק"ה): (יא) שלחן שלמה (ס"ג): ד (יב) הרא"ש (הלכות קטנות תפילין סי' יח), והגר"א בבאורו משמע גם כן שסובר דלא כהרשב"א (מגילה כד: ד"ה ציפה): (יג) מגן אברהם (סק"ד):

ליקוטי דברי הרב: א] ובשו"ע הרב (ס"ג) כתב שאין צריך להניח תפילין בימינו. **ב]** ובשו"ע הרב (ס"ג) כתב: יש אומרים דחייב להניח תפילין של יד על הקיבורת (של שמאל) (והמגן אברהם פסק של ימינו). **ג]** ובשו"ע הרב (ס"ז) לא הזכיר זהירות זו.

Mishna Brura Menukad © Copyright Oz Vehadar - עוז והדר
Sacred Text - If printed do not throw away, requires genizah